

Een omstreden begrip

Wijbrand Schaap Community art is in Nederland lang onbekend en onbemind gebleven. Inmiddels is daar verandering in gekomen. Theatermakers Nita Liem, Roel Twijnstra en Wilma Sekrève over de voors en tegens van ‘kunst met een doel’.

Ergens in de vroege jaren negentig trad voor het eerst een Britse community art-groep op op het Landelijk Festival Amateurtheater in Theater de Engelenbak in Amsterdam. Het begrip community art was nog volslagen onbekend in ons land. Op het festival reageerde de Nederlandse amateursector dan ook nogal sceptisch op de term community theatre. De voorstelling, een jongerenproject uit een Londense achterstandswijk, vonden we toen vooral aandoenlijk en ook een beetje keurig.

‘Kunst met een doel’ was in de jaren negentig niet erg populair, ook niet in het zeer levendige amateurcircuit in Nederland. Want daar hadden we immers de jeugdtheaterscholen uit Limburg, Gouda en Rotterdam, Artisjok 020 en DOX. Allemaal groepen die kwaliteit hoog in het vaandel hadden. En we hadden een professionele jeugdtheatercultuur die tot de wereldtop behoorde. Nederland was trots op het eigen avontuurlijke jongerentheater, en had een

broertje dood aan community art: dat zagen we als een nieuwe incarnatie van het dood gewaande vormingswerk uit de jaren zeventig. Dat had niets met de wilde en frisse jongeren-cultuur van eind twintigste eeuw te maken.

Voor en door jongeren

Juist in die tijd werkte Nita Liem, nu co-artis-tiek leider van Don’t Hit Mama, aan theater-voorstellingen voor en door jongeren, samen met de Britse regisseur David Greaves. Ze is verbaasd dat het begrip community art hier zo lang onbekend en onbemind is gebleven: ‘Community art, is dat nu echt een trendwoord geworden hier in Europa? Want ik ken het al jaren uit Londen. Ik weet niet beter.’ Toch aarzelt ze zelf om de term community art te gebruiken: ‘Ik houd me bezig met sociale dansvormen, met name de Afro-Amerikaanse. Mijn werk is daarop geïnspireerd en dan kom je er ook niet onderuit dat dit iets met een

gemeenschap te maken heeft. Het zijn immers gemeenschapsdansen.'

Niet dat ze er een veredelde gezelligheidsclub op na houdt: 'Ik ben zelf uit een andere cultuur naar Nederland gekomen. Ik voel me verbonden met anderen die hun verdeelde achtergrond in dans omzetten. Veel mensen uit Afrika of de Cariben willen toch iets van thuis blijven vieren en iets van hun vroegere bestaan voortzetten. Daar bieden muziek en dans alle kans voor. Salsa is niet alleen feestelijk. Daar zit ook pijn en blues onder. Dat trekt me enorm aan: de koloniale woede in de migrant.'

Minstens even belangrijk als de community vindt Liem het kunstenaarschap van de choreograaf/theatermaker die buiten de gebaande paden treedt: 'Ik ben theatermaker. Ik werk in een theater. Daar neem ik mee wat ik buiten zie, maar ik maak daar wel mijn eigen keuzes in. Ik volg eigen codes, maar ik laat de mensen niet altijd veilig zitten in de zaal.'

Voor Liem is dat het wezen van kunst: 'Ik beschouw het theater als een installatie, en daarvoor ontleen ik de principes aan de beeldende kunst. Ik gebruik elementen uit de straat- en clubcultuur die ik laat botsen of fuseren met de theatercultuur. Dat is absoluut

Nita
Liem:
'Door
ontmoe-
ting
tussen
danstalen
ontstaat
vaak ter
plekke
iets
nieuws'

een artistieke daad. De mensen die ik selecteer, moeten meer kunnen dan kinky dansen op feestjes. Door die ontmoeting tussen verschillende danstalen ontstaat vaak ter plekke iets nieuws. Omdat we gemeenschapsdans brengen in een omgeving die daar niet in de eerste plaats voor bedoeld is, ontstaan ook nieuwe ontmoetingen en nieuwe vormen. Dat inspireert me. Dat gaat allemaal om de vraag: wie zijn we, wat doen we, en hoe vieren we dat?'

Liem is niet helemaal gelukkig met de term community art. Er lijkt volgens haar een beperking aan te kleven, al zal ze zich niet tegen de term verzetten: 'Strikt genomen heeft wat wij doen effect op allerlei communities. Dat de term nu in zwang is, komt misschien omdat de kunstenaars zich in Nederland steeds meer verwijderd hebben van de gemeenschap waar ze uit voortkomen. Vroeger was de sjamaan of de koning of de priester tegelijk ook de beste danser van de gemeenschap. Nu zit dat allemaal verscholen achter fondsjes en hokjes.'

Zelf heeft Liem al vroeg *out of the box* leren denken: 'Tijdens mijn opleiding was ik bezig met de westerse academische dans, maar buiten was het disco, en daarna Michael Jackson. In de jaren tachtig raakte ik betrokken bij de hiphop. Dat liep gelijk op. Toen ik stage liep, werkte ik al in de Bijlmer; wat daar op straat gebeurde, was vele malen interessanter dan wat er op al die stageplekken gebeurde waar ik binnen kwam wandelen.'

Artisticiteit voor alles

Het eigen kunstenaarschap is voor iedereen die zich met community art bezighoudt maatgevend. Roel Twijnstra, de afgelopen jaren artistiek leider van het Rotterdamse jeugd theatergezelschap Het Waterhuis en nu zakelijk leider van het urban jongerengezelschap Siberia, stelt artisticiteit voor alles: 'Ik zie te vaak dat de strakke opvatting van community art leidt tot extreem democratische productie-

processen, waarin iedere inbreng gelijk moet zijn en iedereen over alles mee mag praten. Dat vind ik de dood in de pot, en dat ligt aan de methode. Kunstenaars gaan dan als begeleiders werken met township- of buurtbewoners om de eigen situatie te dramatiseren, in theater om te zetten. Dat leidt tot slappe compromissen.'

Hij pakt het dus anders aan: 'We werken nu in Kwazulu Natal met een aantal bekende schrijvers uit de Zuid-Afrikaanse theater- en televisiesector. Die koppelen we aan lokale amateurgroepen. Die treden vervolgens op in een programma van het National Arts Festival, waardoor ze ook weer met hele andere kunsten in aanraking komen. Zo groeien ze en kunnen ze zich ontwikkelen.'

Kunst als troost

Datzelfde doel stelt Wilma Sekrève zich. Met haar ooit als ad-hocproductiekern opgerichte theaterhuis DarioFo zet zij al sinds de vroege jaren negentig community art-projecten op in het Westland. 'Community art verschilt van alle andere vormen van amateur- en hobbykunst in die zin, dat kunstenaars zich eraan moeten committeren. Het moet iets toevoegen aan het begrip van kunst en moet misschien zelfs wel de behoefte

om zelf kunst te maken wakker maken. De kunst moet van jou worden, omdat je erdoor gegrepen wordt.'

Sekrève, net als Nita Liem opgeleid in de dans, werd eind jaren tachtig al gegrepen door het plezier dat werken met amateurs en gewone dorpsbewoners kan opleveren. Ze probeert zo haar eigen ervaring ook met een nieuwe en onbekende groep kunstenaars in spe te delen: 'Ik weet dat kunst enorm kan helpen om de

Roel Twijnstra: 'Pas op voor extreem democratische productieprocessen'

problemen in het leven aan te kunnen. Ik heb het als kind al als wezenlijke troost ervaren, en als een noodzakelijke aanvulling op mijn bestaan. Ik heb het later altijd storend gevonden dat kunst zo ontoegankelijk was. Mijn persoonlijke doel is om kunst aan mensen aan te bieden.'

Het productiehuis DarioFo dankt zijn naam aan een van de eerste projecten die Sekrève in het Westland opzette: *Mistero Buffo* van de Italiaanse Nobelprijswinnaar Dario Fo, een uit losse scènes bestaand spektakelstuk over het christendom en de onderdrukking van het volk. Al in die voorstelling zette Sekrève haar handtekening als een vormgeefster die sterk gegrepen werd door de klassieke beeldentaal en het kleurenpalet van de Middeleeuwen, dat we ook kennen uit het werk van filmmakers als Bertolucci.

Maar behalve regietalent en een oog voor vorm heeft Sekrève ook een aan koppigheid

grenzend doorzettingsvermogen. ‘Ik ben een keer naar het Residentie Orkest gestapt met het plan om een concert te organiseren op basis van gedichten van allochtone cursisten die we hier opleidden. De toenmalige directeur zei: “We werken niet met amateurs.”’ Ze kan er nog steeds boos om worden. ‘Dat vond ik verwerpelijk. Ik snap dat je de meest fantastische componisten wilt brengen met de meest fantastische muzikanten, maar je moet “en/en” doen. Als je ziet hoe het Berliner Philharmoniker werkt met scholieren uit Berlijn, dan kun je zo’n elitair standpunt niet handhaven. Ik werd dus heel boos en ik denk dat hij binnen een kwartier zei dat hij het toch wilde doen.’

Zo ontstond, nog voor de term hier echt ingedaald was, een van de eerste community art-projecten van Nederlandse bodem: ‘Dat project was opgezet met de basiseducatie hier. Vluchtelingen kregen de opdracht om een gedicht te maken over “het land dat in hen woont”. Aad Nuis heeft daar toen een selectie uit gemaakt en wij zijn daarmee naar 21 componisten gegaan met de vraag of zij die gedachten op muziek wilden zetten. Louis Andriessen zat daarbij, maar ook Willem Breuker. Na het concert zei de directeur van de Anton Philipszaal dat er iets gigantisch was gebeurd: voor het eerst in zijn loopbaan zat de zaal vol met mensen met hoofddoeken.’

Dat moest een vervolg krijgen in een tijd dat het bereiken van allochtone doelgroepen speerpunt was in het kunstbeleid. ‘Na dat project zijn we de Schilderswijk ingegaan’, vertelt Sekrève, ‘en hebben we dat project herhaald. Dat waren ook zeven concerten. Wij zijn daarna weg, maar je merkt dat het impact heeft. Er zijn dingen door anderen opgepikt.’

Ze is trots op wat ze heeft bereikt. ‘Mensen in de hogere kunsten moeten beseffen dat dit ook moet. Dat is community art. Het is niet “leuk een toneelstuk doen van Heijermans”.’

Jeugd bereiken

Maar is wat Nita Liem doet in de Bijlmer en wat Roel Twijnstra voor elkaar krijgt met kinderen uit Zuid-Afrikaanse townships niet veel terechter aan te duiden als community art dan wat Sekrève doet? Het Westland, waar ze afgelopen december in het bijzijn van de koningin de slotpresentatie hield van een elf maanden durend community-operaproject, kent toch een levendige amateurkunsttraditie van zichzelf? Kun je daar nog iets aan toevoegen?

‘Zeker wel’, zegt Sekrève. ‘Die verenigingen lijden aan vergrijzing. Ik zie er geen jongeren. Bij veel koren op het platteland ligt de gemiddelde leeftijd boven de 55. We weten allemaal dat het traditionele verenigingsleven op het platteland moeite heeft om de jeugd te bereiken. Onze insteek is om die 76-jarige, die nog altijd denkt dat Frans Bauer de top is, te leren dat er ook nog andere dingen te halen zijn.’

Misschien is het wel daarom dat aan het Elfkernen-operaproject ook een professionele zangdocent meewerkt die het afgelopen jaar volkszanger en publiekslieveling Frans Bauer over zijn stemproblemen heen geholpen heeft. Maar er speelt meer mee. Jongeren houden niet van verenigingen, weet Sekrève: ‘Ze zijn er te ongeduldig voor. Ze willen niet drie avonden over een stuk praten, en vergaderen met een repertoirekeuzecommissie. Dat sluit helemaal niet aan. Daarom denk ik dus ook niet dat de bestaande toneelverenigingen en amateurkoren ons als concurrent zullen ervaren. We werken totaal anders: we richten ons juist op die mensen die zich niet door die toneelverenigingen voelen aangetrokken. Dat is hetzelfde verhaal als in die binnenstad. En hier spelen dezelfde problemen: in Terheide is de vissersvloot weggesaneerd, en daar heerst dus veel langdurige werkloosheid.’

Net als Liem en Twijnstra wil Sekrève vooral mensen inspireren. Dat kan tot mooie vormen leiden. Liem heeft bijvoorbeeld projecten

gedaan die te omschrijven zijn als 'echte' community art: in Zwanenmeer Bijlmermeer werkte ze met dansers van Het Nationale Ballet en scholieren uit de Bijlmer aan een eigen versie van het beroemde ballet Het Zwanenmeer van Tsjaikovski. 'Dat was een cultuureducatief project', verklaart Liem. 'Het was uiteindelijk voor allebei een cultureel avontuur dat een prachtig product heeft opgeleverd, dat inmiddels al een vervolg heeft gekregen.'

Voor Liem was het ook een spannende ontmoeting tussen twee totaal verschillende culturen: van de klassieke dans en van de Bijlmer: 'Het is vooral heel grappig om in eigen land ook eens in het buitenland te vertoeven. Dat is het voor ons tenminste als we bij Het Nationale Ballet werken. De codes, de leefregels, de beroepsopvattingen verschillen totaal met die van ons. Dat is echt een andere cultuur. Creatief is dat heel inspirerend.'

En dat reizen in eigen land tussen verschillende culturen is de kern van het werk van Liem: 'Een project is voor mij geslaagd als mijn artistieke uitgangspunten tot hun recht komen, en ik tegelijkertijd zie dat alle dansers tot hun recht komen. Als er dan applaus is en ik naar de zaal kijk en de wereld zit daar, dan voel ik me echt geslaagd.

Dan weet ik dat ik in de tijdgeest pas.'

En dat gebeurt bij de club events die Liem tegenwoordig organiseert in het theater. Daar staan publiek en dansers samen op de vloer en is er geen scheiding meer tussen de twee. Dan praten we over een heel directe vorm van community art: 'Onze club events zijn uniek. Je hebt natuurlijk die Sensation Events in de Arena, maar dat is toch vooral feest en verkleden. Wat wij op een geïntegreerde manier

Wilma Sekrève: 'Kunstenaars dwingen om hun blik te verruimen is het wezen van community art'

binnen een theater presenteren, heb ik nog niet eerder zo gezien. Iedereen doet mee, van anderhalf jaar tot tachtig. Het is intiem en er gaat een behoorlijk intensieve voorbereiding aan vooraf. De enige overeenkomst met Sensation is dat het een club is en dat er een dj staat te draaien.'

Feest met inhoud

Een feest met inhoud. Daarmee dringt Liem diep door in de jongerencultuur, zonder dat ze zich er als hulpverlener in opstelt. Ze wil slechts inspireren en geïnspireerd worden. Net als Wilma Sekrève. Die zegt het zo: 'Mijn grootste drive is om mensen te inspireren, zodat ze zelf misschien ook anders tegen het leven gaan aankijken. Ik wil ze dezelfde topkunstenaars aanbieden die mij ook zo geïnspireerd hebben. En nu zie je het gebeuren. Kassenbouwers die decors aan het maken zijn en met oplossingen komen die geen ontwerper zou kunnen bedenken.

Wijbrand Schaap

is hoofdredacteur van
het Cultureel Persbureau,
www.cultureelpersbureau.nl

Doeners zijn heel erg creatief, maar die houden niet van praten. Dat inspireert die componisten ook weer.'

Bob Zimmerman, die aan de Westlandse Elfkernenopera meewerkte en een aantal opera's componeerde op een libretto van dichter Ruben van Gogh, kan daarvan meepraten. 'Natuurlijk kun je niet alles schrijven', legt hij tijdens een workshop in december uit, 'Maar wat je schrijft, wordt wel gelijk opgepikt. Het enthousiasme en de werklust van de jonge musici met wie we hier werkten, mis ik wel eens bij professionele orkesten.'

Componisten als Bob Zimmerman en Eric van der Wurff vinden het werken met amateurs verfrissend en inspirerend. Dat het anders kan, ondervond Sekrève ook bij dit megaproject: 'Er zijn er waar je nooit meer iets van hoort. Die komen in conflict met hun scheppingsdrang. Dan zeg ik: Hoe denk je dat Rembrandt groot heeft kunnen worden? Denk je dat die alleen maar vrij werk leverde? Die werkte ook in opdracht. Ik vind dat de mensen in de hogere kunsten moeten leren dat kunst groeit bij beperkingen. Dat geeft je richting. Mensen die nu van een opleiding komen, denken dat ze vrij kunstenaar worden, maar zo werkt het helemaal niet. Ze moeten dienstbaar zijn. Ik kom zelf uit de danswereld en dat was ook zo'n oogkleppensamenleving. Daar ging het alleen maar om de mooiste, de beste en wie zijn been het hoogste kreeg. Je kunt egocentrisme niet vermijden, en misschien heb je het wel nodig, maar je moet vooral openstaan. Nieuwsgierig zijn. Dat wij kunstenaars dwingen om te verruimen, is het wezen van community art.'

En zo is er zomaar weer een definitie bij. Voorlopig is die discussie dus nog niet afgelopen, weet ook Roel Twijnstra: 'Ik noem wat ik doe geen community art. Ik heb een groot probleem met die afbakening, omdat die volgens mij de ontwikkeling van community art tegengaat. Op het moment dat je met een

amateurgezelschap uit een township in Zuid-Afrika een voorstelling maakt over wat er in dat township aan de hand is, en je vraagt vervolgens een bekende toneelschrijver om dat stuk te schrijven, zijn er al mensen die dat geen community art meer vinden. Omdat er een professionele en bekende schrijver aan meewerkt. Sommigen willen te zuiver benoemen wat community art is. Ik vind juist de mengvormen tussen verschillende disciplines en professionals en amateurs zo interessant.'